

МУҲАББАТ – МУҚАДДАС ТУЙҒУ (Г.Ибрагимованинг ҳикоялари мисолида)

Ктайбекова Зулфия Кенгесбаевна

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мақолада қорақалпоқ ҳикояларида муҳаббат мавзуси таҳлил қилинган. Тадқиқот объекти сифатида ёзувчи Г.Ибрагимованинг «Лабиринт» ҳикоялар тўпламидаги асарлари мисолида ўрганилган. Муҳаббат мавзусидаги ҳикояларида соф муҳаббат, ёшлар орасидаги севги, вафоли ёр, айрилиқ, ҳижрон озоблари ва ҳ.к. масалалар мисоллар асосида ўрганиб чиқилган.

Калим сўзлар: ҳикоя, мавзу, ёзувчи, муҳаббат, вафоли ёр, ҳижрон озоблари, конфликт, характер.

Муҳаббат – бу муқаддас ва илоҳий туйғу. Ҳар бир инсон ҳаётга келаркан пинҳона туйғулари, кимгадур ошиқ бўлиши ва кимнидур яхши кўриши мумкин. Ҳаётда айрим ошиқлар севган ёрига эриша олса, базилари севганига эришолмай, ҳижрон ўтида куюб-ёнади. Ошиғига эришолмаган инсонларни ички соғинч туйғулари озобласа, жонини кўярга жой топмайди. Севган ёрига эриша олганлар эса бу ҳаётнинг лаззатини тотиб, бахтга сазовар бўлади. Шундай ҳам шодликга, ҳам қайғуга белаидиган муҳаббат ҳақида ҳар бир шоир-ёзувчи ўз ижодида сўз этиши жоиздир.

Гулнора Ибрагимова ҳозирги давр қорақалпоқ адабиётида ўзининг услубига эга ёзувчи. Унинг «Лабиринт» номли ҳикоялар тўпламида нашр этилган кўпгина ҳикояларида марказий мавзу – муҳаббат мавзуси ифодаланган. Таниқли олим С.Баҳодирова «Ҳикоя ва ёшлар ижоди» мақоласида айрим ҳикояларни махсус равишда ўрганган. [1.33-35] XX асрнинг 1930-1950-йилларидаги қорақалпоқ ҳикояларининг типологияси ва поэтикаси бўйича олим А.Аманова тадқиқ қилган. [2]. Шунингдек адабиётшунос олим Ҳ.Ўтемуратова «Ҳозирги проза ҳақида базибир ўйлар» номли мақоласида, “катта роман, повестьлар билан бир қатарда энг яхши ҳикояларни ҳам бугунги куннинг мавзуларидан, ўтмиш тарихимиздан, муҳаббат мавзусидан яратаётган ёзувчиларимизни” номлаб кўрсатиб ўтади. [3.94-98] Адабиётшунос олим П.Алламбергенова «Теранг ғоявий, бадий ҳикоялар керак» номли мақоласида қўйидагича ёзади: «... ёш талант эгаларининг асарларини тўрт хил тематикага бўлиб кўрсатади ва шуларнинг бири сифатида муҳаббат мавзусига боғлиқ ҳикояларни ҳам номлаб ўтади.

[4.78] З.Ктайбекова эса, мустақиллик давр қорақалпоқ ҳикояларининг ривожланиш йўналишларини таҳлил қилиб, уларни етти хил тематикага ажратиб ўрганади ва муҳаббат мавзусига бағишланган ҳикояларнинг ўзини ишқ-муҳаббат, вафоли ёр, фарзанд доғи, ҳижрон озоблари, айрилиқ дардлари ва х.к. бўлиб кўрсатади. [5.11].

Ёзувчи Г.Ибрагимованинг «Илк туйғу», «Бахт қуши», «Ёшликнинг бир оқшоми», «Дўстимга мактуб», «Бардош», «Муҳаббат кўшиғи» ва х.к. қатор асарларида ёшлар орасидаги муҳаббат, вафоли ёр, айрилиқ, ҳижрон озоблари каби масалалар кенг ҳажмда ифодаланганлиги кўзга ташланади. Унинг «илк туйғу» ҳикоясида ҳаётга эндигина одим ташлаб келаётган ўсмир қизнинг нозик туйғулари, соф муҳаббати ифодаланган. Касалхонада ётган укаси Тўрабекни кўриш учун келган 16 ёшар Гулжаҳон ёш шифокор йигит Алишерни севиб қолади.

“Ҳаёлига у эртага қиз бўлиб бўйини тузаса, Алишер акасининг қошида ярашиб кетадигандек.” [6.3] Бунда ўсмирлик ёшдаги қизнинг янги жўш ўраётган муҳаббат туйғулари ифодаланган.

Укасига ғамхўр бўлаётган Алишернинг ҳусни-жамоли Гулжаҳоннинг кўз олдидан гавдаланаверади. Беморларга, айниқса, болаларга яхши муносабатда бўлиб, меҳрли Алишер Гулжаҳоннинг қалб тўридан жой олади. Қиз иккинчи қаватдан тушиб келаётиб, Алишер акаси билан учрашиб қолади.

- Иссиғинг йўқми? – деб у Гулжаҳоннинг пешонасига алақанини қўйганида қиз ўзи сезмаган ҳолда Алишер акасининг қўлини ушлаб қолади. Кўнглида ҳечнарсга йўқ Алишер Гулжаҳонни “қўрқиб турибди” деган ҳаёл билан, ундан ҳавотирга тушади. [6.3] Ушбу эпизодда ёзувчи Гулжаҳон образи орқали мурнига шамол эсиб, муҳаббат туйғулари эндигина куртак ёзиб келаётган ёш ўсмир образини маҳорат билан тасвирлаб кўрсатган.

Ҳикоя якунида парқда Алишернинг келинчаги ва уғли бор эканлигини кўриб, ўзи ҳам Алишер акасидек оқилли, фидойи ва меҳрибон йигитни – ўз бахтини топадиганлигига ишонади.

«Муҳаббат кўшиғи» ҳикоясида воқеалар персонажнинг ички кечинмаларини баён қилиш асосида берилган. Воқеалар бош қаҳрамоннинг монологлари орқали баён қилинади. Бизга маълум, субъективлик муҳаббатда етакчи ўринда туради.

Ҳикояда ёшлар ҳати тасвирланган. Йигитнинг муҳаббатда вафосизлиги, айрим қизларнинг ҳаётга бепарво қараши, ёнгилтаклиги, шўнингдек баъзи қизларнинг эса муҳаббатига содиқлиги, вафоли ёр бўлиши, ҳатто ичидаги

рашқини ҳам ташқарига чиқармасдан пинҳон сақлаши, гаплашмай кетган йигитининг ўзига айланиб келишига умид қилиб кутиши ва ҳ.к. сўз қилинган.

Ҳикоянинг бош қаҳрамонининг ички кечинмалари, ҳис-ҳаёжонлари, ҳаракатлари, ўйлаб-тўлғанишлари бадиий равишда баён қилинган. Масалан: «Мен қишлоқдоши! Мана менинг олдимда менга қисик кўзларини сузиб қараб турган кичкинагина бўйли қиз бўлажак келинчаги экан!

Бу янги йил деганинг янгиликга тўла бўлажак экан?!

Шунда нега мен изимга қайтиб кетмадим?

Қанақа куч мени иркиб қолган?

Излаганим сен эдинг...” [6.71] Ушбу мисолларда кутилмаган гапни эшитган қиз ўз-ўзига берилган саволларига жавоб изламакда эди.

«Шаҳзода сендан қочиб йўриб, битта рюмкани синдириб қўйди. Энди, мен чин кўнгилдан аччиқландим.» [6.71] Қаҳрамоннинг рашқ тўйғуларини ташқарига чиқармасдан ўзи билан ўзи олишиб, ўйланиб-тўлғаниб ўтираберилади. Бош қаҳрамоннинг ички кечинмалари, ўзи билан ўзи кураши, тўйғуларининг алғов-далғов бўлиши психологик конфликтни келтириб чиқаради.

«Энди кейинга қайтиб кетсам ҳам бўлар эди. Йўқ, мен магнитланиб қўйилгандек, хонанинг ўртасидаги ўринликда ўтирман, кейнига қайтмадим. [6.71] Ушбу мисолда ҳам персонаж ўзининг яқка тўйғуларидаги қарама-қарши фикрларини йигитга деган ошиқлиги ва содиқлиги орқали енгиб ўтирганини кўришимиз мумкин.

«Бахт қуши» ҳикоясида икки ўртоқ, Айсулув ва Қарчиғанинг тақдири сўз қилинади. Икки ўртоқнинг характерлари бир-бирига қарама-қарши. Қарчиға болалигидан очиқ хулқ атворли, хўшфезли қиз бўлса, Айсулувнинг хулқ атвори оғир, босиқ қиз.

Ҳикоя воқеалари кўпроқ Айсулувнинг атрофида бўлиб ўтгани билан асарнинг асосий мавзуси Қарчиғанинг омадсиз муҳаббатига бағишланган. Қизлар пайтахтда олий ўқув ўринларида ўқиётган ёшларнинг учрашув кечасида театр институтида ўқийдиган Сафар билан танишиб қолади. Қарчиға Сафарни бир кўришданок «менинг бахт қушим» деб, яхши кўриб қолади. [6.10] Сафар жуда чиройли йигит бўлгани билан, енгил хулқ-атворли бўлиб, уни Айсулув умуман ёқтирмайди.

Лирик чекиниш қилиб, муаллиф Айсулув билан Қарчиғанинг бир қишлоқда туғилиб, ўсганини, бир мактабда таълим олганини, шаҳарга келиб иккаласи ҳам бир курсда ўқиётганини таъкидлаб ўтади. Сафарнинг

енгилтабиат, учқалоқ, ҳар шоҳга бир қўниб йўрадиган, вафосиз йигит эканлигини айтганида, Қарчиға Айсулувнинг ўзига койиб ташлайди.

Айсулув яна болалигидаги ҳодисаларни эсига туширади. Болалигида опасини далада пахта чипокда, илон чақиб вафот этган эди. Шу сабабли ота-оналари ўзларини гуноҳқар сезиб, етти йил давомида матом тутди. Шунақа шароитда ўсиб, вояга етган Айсулув тиниқ, индамас, жумбоқ ҳулқ атворли қиз бўлди. Бошқанинг қайғусига шерик бўлгани билан ўзи ҳақида тиш ёриб ҳечнима демасди. Муҳаббат туйғуси ҳам Айсулув учун нотаниш туйғу эди. Ҳикояда Қарчиға билан Сафарнинг муҳаббаты омадсиз якун топади. Чунки енгилтабиат Сафар муҳаббатда вафосиз инсон эди. Лекин Айсулув ўртоғи Қарчиға учун Сафарнинг мақсадини аниқлаб олишни ният қилиб йўлга чиқади.

Айсулув ўртоғининг муҳаббати учун ҳар қандай курашга тайёр инсон.

«Этик савдоси» ҳикоясидаги воқеалар Жумагулнинг атрофида бўлиб ўтади. Жумагулни Амангулнинг ёрдами билан Мурод исмли йигитга чиқариб беради. Келинчакни Муроднинг тоғасининг уйига туширади. Қизнинг уйдан янгалари келгани билан «Пешонанга ёзилгани шудир. Туз насибанг тортиб турган йер экан. «Кўрпанга қараб оёқ чўз». Сенга лойиқгина йер экан...» деб ташлаб кетади. [6.63] Одамларнинг бир-бирига яхшилик ишлашига етаклайдиган, ғамхўр-қайрихоҳ бўлишига йўналтирадиган, бир инсоннинг иккинчи бир инсонга кераклигини сездирадиган туйғу – бу муҳаббат туйғусидир. Жумагул ушбу илоҳий туйғуни Мурод билан оила қургандан кейин ҳис қилади. Мурод эса Жумагулни жонидан ортиқ яхши кўради, чин кўнгилдан севади. Ҳаттоки «Уйингни айланиб йўрганингда келинчак кетиб қолди» деган ҳазил гапга ишониб, эси яримта одамдек, кўзини лўқ қилиб, ўзи билан ўзи гаплашиб ўтираберган.

“Қизини бешикга ётқизиб, тебратиб ўтириб, “севганим сендан ортиқ бўлмас”, деб, шунақа оқ кўнгил, ёш бола каби йигитнинг пешонасига ёзилгани учун тақдиримга рози бўламан”. [6.65] Ҳикоя якунида эса, оила қурган ёшларнинг бахтли ёшаётгани, асар қаҳрамонининг, яъни кутлуғ остонасига кўнган ёш келинчакнинг турмуш ўртоғининг яхши инсан эканлигига кўнгли тўлиши ҳам ўз тақдирига рози эканлигини айтиши билан якунланади.

«Бардош» ҳикоясида сақлаб олган уғли билан келинига кун бермайдиган қайнона, турмуш ўртоғига содиқлиги, оиласини сақлаб қолиши учун чидабётган Серегулнинг тақдири сўз қилинади. «Етимча, сени

ташландикҳонанинг ўртасида оёқ-кийимдан қолган қутида ётган жойингдан топиб олиб, уйимга оқ ювиб, оқ тараб, асраб - авайлаб вояга етганимни унутмоқчи бўлгинг келадими, чиркин?! Сен чиркиннинг барчасини ҳам унутгинг келади-ёв! [6.38] Оғзидан яхши сўз чиқмайдиган Зерхон кампир, ҳар куни уғлини етимча, чиркин сўзлари билан ўзининг асраб олган бечора боласини камситиб, ўзининг асраб сақлаганини миннат қилаётган кампирнинг салбий ҳулқ атвори очиб берилган.

“Серегул ушбу тартиблари ўзига ёқлайдиган оилада тўрга тушган кўёндек типирчилагани билан, “уйга кетиб қолсам, Ўнғарбойнинг холи не кечади?” деб ерини қиймаслигидан шу уйдан кириб-чиқиб йўр”. [6.42] Бунда қайнонасининг ҳар кунги жанжалига, тилининг заҳарлигига бардош билан чидабётган Серегул эридан ҳавотирланади ва ўғлининг бахти учун, келажакда ёриқ кунлар ҳам бор эканлигига умид қилиб чидайди.

Хулоса қилиб айтганда, Г.Ибрагимова ҳикояларидаги муҳаббат мавзуси кўпроқ ҳаётини воқеалар асосида тасвирланганини кўришимиз мумкин. Асарлардаги қаҳрмонларининг кўпгинасининг муҳаббатига содиқлиги, ёрига вафодорлиги, инсонни яхши ишлар қилишига ундовчи, одамларнинг бир-бирини севиб яшаши учун курашга шарловчи илоҳий туйғу эканлиги ёзувчи томонидан бадиий маҳорат билан тасвирланган. Ҳикояларнинг мазмунининг бунақа эстетик бадиий таъсирчанлиги ортиб бориши натижасида ёзувчининг ўзига хос услубига эга, истъедодли сўз устаси эканлигидан дарак беради.

Адабиётлар

1. Баҳадырова С. Гўрриң ҳәм жаслар творчествосы // Эмиўдәрья. – Нөкис, 1970. – №3. – Б. 33-35.
2. Аманова А. Каракалпакский рассказ 1930-1950-годов. Поэтика и типология: Автореф. канд. дис. ... филол. наук. – Москва, 1993.
3. Өтемуратова Ҳ. Ҳәзирги проза ҳаққында гейпара ойлар // Эмиўдәрья. – Нөкис, 1990. - №9. – Б. 94-98.
4. Алламбергенова П. Терең идеялы, көркем гўрриңлер керек // Эмиўдәрья. – Нөкис, 1991. - №10. – Б. 78.
5. Ктайбекова З. Мустақиллик даври қорақалпоқ ҳикояларининг поэтикаси: Филол. фан. фалс. д-ри... (PhD) дис. автореф. –Нукус, 2021.
6. Ибрагимова Г. Лабиринт. Гўрриңлер. – Ташкент, «Ziyo nasr», 2020.